

Praktische opdracht HAVO

Economie pilot schooljaar 2009-2010

Praktische opdracht 5 Havo economie pilot

Je krijgt de opdracht om in de komende periode bij de 8 concepten (zie bijlage) van het vernieuwde examen economie passende krantenartikelen te zoeken. Per concept zoek je **drie** artikelen. In totaal bestaat je werkstuk in ieder geval uit **24 artikelen**.

Om te voorkomen dat er een levendige handel in kopieën zou ontstaan, mogen alleen originele artikelen worden ingeplakt. Elk artikel moet je analyseren en voorzien van een eigen commentaar waarin je ingaat op de inhoud van het artikel, zo mogelijk aanknopingspunten met de reeds behandelde stof aangeeft. Bij het analyseren moet je niet alleen de vaktermen maar ook de oorzaak – gevolg redeneringen verklaren en desgewenst daarover je eigen mening/conclusie laten blijken. Het is niet de bedoeling dat er slechts een samenvatting van het artikel wordt gemaakt.

Als mogelijk hulpmiddel kun je gebruikmaken van de “3 W-vragen”.

Wat?

Waarom? (of: Waardoor?)

Welk gevolg?

Met het antwoord op de eerste vraag probeer je zo nauwkeurig mogelijk aan te geven waar het artikel over gaat. **Verklaar ook alle moeilijke (economische begrippen)**. In een artikel over “kinderarbeid in Afrika door multinationals” kunt je dus de vraag stellen: Wat wordt verstaan we onder kinderbeid? .... Wat is een multinational? .... Wat is de kern van het artikel?

Ook zul je alle moeilijke (economische) termen kort moeten verklaren.

Vervolgens moet je alle verbanden verklaren. Bij bovenstaand voorbeeld zou je de vraag kunnen stellen: waarom willen bedrijven zich vestigen in landen waar kinderbeid plaatsvindt? .... Of: waarom komt er in (veel) landen kinderbeid voor? .... Je zou ook naar aanleiding van het artikel ook kunnen onderzoeken in welke landen kinderbeid voorkomt. De verbanden die in het artikel worden genoemd zonder verdere uitleg zul jij moeten uitleggen.

Daarna kun je vragen: welk(e) gevolg(en) is / zijn te verwachten. In ons voorbeeld bijvoorbeeld: wat zijn de gevolgen van kinderbeid voor de betreffende kinderen? .... Of: welk(e) gevolg(en) heeft de komst van bedrijven voor de werkgelegenheid in een land? .... Blijft ook in de toekomst kinderbeid bestaan? Hier kun je ook eventueel je eigen mening/redenering kwijt.

NB: Je bent niet verplicht ieder artikel volgens de 3W-methode te analyseren, maar zorg dat je analyse aan de voorwaarden voldoet.

De praktische opdracht concreet.

1.0 Vormgeving van het verslag.

Ieder groepje (maximaal twee leerlingen) levert het origineel verslag in bij de docent. Wat betreft de uiterlijke verzorging van het verslag moet je aan een aantal punten voldoen:

- **De artikelen.**

Gelet wordt op de kwaliteit van de ingeplakte artikelen. Of het aantal voldoet aan het minimum voorwaarden, of de artikelen voorzien zijn van bron en datum en of de artikelen wel bij het concept horen. Probeer ook te vermijden dat je steeds dezelfde artikelen gebuikt die ook andere leerlingen in de klas al gebruiken. Raadpleeg bij twijfel je docent.

- **Het commentaar**

Voor de kwaliteit van het geleverde commentaar is vooral van belang in hoeverre is ingegaan op grote delen van het artikel en de manier waarop daaraan **een eigen bijdrage** is geleverd. Dit laatste kan variëren van een duidelijke mening, eigen economische redenering of een uitwerking van een bekende / bestaande redenering. Probeer zoveel mogelijk causale verbanden (oorzaak – gevolg verbanden) uit te werken en te verklaren.

- **De netheid.**

De manier waarop alles is verzorgd en verwerkt, speelt een belangrijke rol bij de beoordeling. Dit ter bevordering van de overzichtelijkheid en om leerlingen later nog eens met plezier naar hun product te kunnen laten terugkijken.

NB: Grote stukken tekst die letterlijk van het internet worden “geplukt” en in het werkstuk worden verwerkt, worden gezien als een vorm van plagiaat en leiden tot puntaftrek (mogelijk zelfs tot het toekennen van een 1 voor het werkstuk).

Naast deze drie punten is er duidelijk sprake van een inhoudsopgave, een paginanummering en een logboek.

1.1 Het proces verloop.

De leerlingen dienen zich aan de afspraken te houden. **Het niet nakomen van afspraken kan nadelige gevolgen hebben voor het eindcijfer.**

Tevens is de samenwerking belangrijk voor het eindproduct, bij eventuele problemen dient de leerling dit te melden.

1.2 Beoordeling van het eindresultaat.

Bij de beoordeling van de opdracht zal dus gelet worden op de bovenstaande punten en zal men als groep een cijfer ontvangen.

Het eindcijfer voor deze praktische opdracht heeft **een wegingsfactor van 3.**

1.3. Het tijdpad

In week 46 begin je met het verzamelen van artikelen. Probeer het niet uit te stellen. Om zoveel mogelijk artikelen te vinden is het verstandig om minimaal twee keer per week de krant door te nemen.

In week 1 moet er een tussenverslag worden gegeven waarin de docent kan zien wat er al gebeurd is en kan er eventueel bijgestuurd worden.

Uiterlijk **vrijdag 5 maart 2010** moet de praktische opdracht ingeleverd worden.

Veel succes.

Bijlage: Havo de 8 concepten beschreven

1. concept schaarste

De kandidaat kan in contexten:

- de spanning verklaren die bestaat tussen behoeften en beperkte middelen;
- ontdekken of binnen gezinnen, bedrijven en de overheid overeenkomsten bestaan in de afwegingen die worden gemaakt op basis van alternatieve aanwendbaarheid;
- voorbeelden geven van opofferingskosten;
- onderzoeken of *jongens* meer budgettaire problemen hebben dan *meisjes*.

2. Concept Ruil

Een kandidaat kan in contexten:

- het onderscheid tussen productie en consumptie verklaren en de functie van ruil hierin beschrijven;
- motieven voor winststreven en behoeftebevrediging verklaren; de stelling bekritisieren dat mannen bij ruil meer waarde hechten aan statusgoederen dan vrouwen;
- aantonen dat bij ruil wederzijds voordeel ontstaat;
- het ontstaan van eigendomsrechten beschrijven en met voorbeelden uitleggen welke invloed eigendomsrechten hebben bij ruil;
- toelichten dat door specialisatie en arbeidsdeling de arbeidsproductiviteit toe kan nemen;

3. Concept markt

Vraag en aanbod

De kandidaat kan in contexten:

- met voorbeelden uitleggen op welke wijze consumenten een maximaal verschil nastreven tussen de te betalen prijs en de betalingsbereidheid (de prijs die de consument maximaal bereid is te betalen) en dit grafisch onderbouwen;
- aantonen dat marktevenwicht (prijs en hoeveelheid) ontstaat als vraag en aanbod aan elkaar gelijk zijn en dit zowel grafisch als rekenkundig onderbouwen;
- uitleggen dat de omzet wordt verkregen door de prijs te vermenigvuldigen met de hoeveelheid en dit zowel grafisch als rekenkundig onderbouwen;
- voorbeelden geven van factoren waardoor de vraag- en/of aanbodcurve kunnen veranderen en dit zowel grafisch als rekenkundig onderbouwen;
- het vraaggedrag van consumenten bij prijsveranderingen en inkomensveranderingen verklaren en dit onderbouwen met een berekening waarin dit in de prijselasticiteit en inkomenselasticiteit (beide segmentelasticiteit) tot uitdrukking komt;
- effecten van substitutie en complementariteit van goederen op het koopgedrag van consumenten verhelderen;
- voorbeelden geven van normale-, inferieure- en luxe goederen en het verband beschrijven tussen de aard van deze goederen en de hoogte van de prijselasticiteit en/of de inkomenselasticiteit;
- verklaren dat de totale winst maximaal is indien de marginale kosten en de marginale opbrengsten aan elkaar gelijk zijn;

- toelichten dat uitbreiding van productie winstgevend/verliesgevend is voor een producent wanneer de marginale kosten lager/hoger zijn dan de marginale opbrengsten.

Toetreding

De kandidaat kan in contexten:

- voorbeelden geven van vaste kosten en variabele kosten en verklaren dat een producent winst maakt als de opbrengsten hoger zijn dan de kosten en dit zowel grafisch als rekenkundig onderbouwen;
- met voorbeelden uitleggen dat het break even punt een belangrijk omslagpunt is bij de afweging om wel of niet toe te treden tot een markt en dit zowel grafisch als rekenkundig onderbouwen.

Marktstructuur

De kandidaat kan in contexten:

- aantonen op welke wijze producenten streven naar maximale winst in een markt van volkomen concurrentie en dit grafisch onderbouwen;
- aantonen op welke wijze een producent streeft naar maximale winst als sprake is van een monopoliepositie;
- aantonen op welke wijze producenten streven naar maximale winst in een markt van monopolistische concurrentie;
- aantonen op welke wijze producenten streven naar maximale winst als er sprake is van een oligopolie;
- met voorbeelden uitleggen wanneer, waarom en op welke wijze het voor producenten zinnig is prijsdiscriminatie toe te passen.

Welvaart en economische politiek

De kandidaat kan in contexten:

- met voorbeelden uitleggen op welke wijze consumenten en producenten streven naar een maximaal consumentensurplus (het verschil tussen de betalingsbereidheid en de te betalen prijs) respectievelijk producentensurplus (het verschil tussen de ontvangen prijs en de minimale prijs waartegen men het goed wil aanbieden) en dit grafisch onderbouwen;
- verklaren dat het mechanisme van vraag en aanbod kan leiden tot inefficiënte uitkomsten;
- beschrijven dat de overheid kan ingrijpen met behulp van prijsregulering (minimumprijzen en maximumprijzen) en dit ingrijpen grafisch onderbouwen;
- uitleggen dat de overheid met behulp van toezichthouders op verschillende merken kan optreden;
- effecten van octrooien en patenten op marktgedrag en marktresultaat herkennen.

4. Concept ruilen over de tijd

Gezinnen ruilen over de tijd

De kandidaat kan in contexten:

- voorbeelden geven van voorraadgrootheden en stroomgrootheden en het belang aantonen van deze grootheden voor de verschillende 'levensfasen' waarin gezinnen zich bevinden;
- aan de hand van de levensloop van gezinnen aantonen waarom en wanneer zij sparen, investeren in zichzelf en/of een schuld opbouwen;
- de prijs van sparen en lenen verklaren;
- met argumenten de keuze tussen sparen en lenen illustreren en de financiële gevolgen van sparen en lenen rekenkundig onderbouwen;
- verklaren dat rente de prijs is voor het uitstellen van consumptie en het onderscheid tussen nominale en reële rente beschrijven en dit rekenkundig onderbouwen;
- de invloed van inflatie op sparen en lenen toelichten en dit rekenkundig onderbouwen;

De overheid ruilt over de tijd
De kandidaat kan in contexten:

- de schuld van de overheid (staatsschuld) vergelijken met een private schuld en verklaren dat een overheidstekort gezien kan worden als een vorm van uitgestelde belastingheffing.
- met voorbeelden toelichten dat de inkomsten en uitgaven van de overheid behoren tot de stroomgrootheden en dat een overheidsschuld een voorraadgroothed is;
- dilemma's beschrijven bij de keuze tussen pensioenvoorzieningen op basis van het omslagstelsel of het kapitaaldekkingstelsel;

Ondernemingen ruilen over de tijd
De kandidaat kan in contexten:

- de financiële gegevens van een onderneming vertalen in een elementaire balans (voorraadgrootheden) en resultatenrekening (stroomgrootheden) en dit rekenkundig onderbouwen;
- met voorbeelden toelichten dat het bij de balans van ondernemingen gaat om voorraadgrootheden en bij de winst- en verliesrekening om stroomgrootheden.

5. Concept Risico en verzekeren

De kandidaat kan in contexten:

- aantonen of iemand risico-avers gedrag vertoont en uitleggen wat dat voor zijn keuze betekent bij het afsluiten van een verzekering;
- aantonen welke afweging een verzekerde maakt tussen kosten en risico bij het afsluiten van een verzekering;
- aantonen dat bij verzekeren sprake is van solidariteit en op welke wijze solidariteit risico's kan verkleinen;
- de motieven beschrijven om bepaalde verzekeringen wel of niet verplicht voor te schrijven (verplichte solidariteit);
- uitleggen dat verzekeraars eigen risico invoeren om zodoende averechtse selectie en/of moreel wangedrag te beperken;
- de keuze van de verzekerde omtrent de hoogte van eigen risico uitleggen.

Effecten van asymmetrische informatie

De kandidaat kan in contexten:

- aantonen of sprake is van asymmetrische informatie en beschrijven op welke wijze partijen daarop inspelen;
- aantonen of sprake is van averechtse selectie en beschrijven op welke wijze partijen daarop inspelen;
- aantonen of sprake is van moreel wangedrag en beschrijven op welke wijze partijen daarop inspelen.

Risico en beleggen

De kandidaat kan in contexten:

- voorbeelden geven van beleggingen met een hoog/laag risico en de keuze hiervoor toelichten met argumenten;
- obligaties en aandelen vergelijken ten aanzien van de mate van risico en het te verwachten rendement;
- uitleggen dat aandelen en obligaties in waarde dalen/stijgen bij stijging/daling van de rente.

6. Concept samenwerken en onderhandelen

De kandidaat kan in contexten:

- aantonen wanneer sprake is van een gevangenendilemma en dit rekenkundig onderbouwen;
- voorspellen wat de uitkomst is van een gevangenendilemma;
- uitleggen op welke wijze in een gevangenendilemma individuele of collectieve belangen worden geschaad;
- positieve en/of negatieve externe effecten beschrijven; met voorbeelden uitleggen waarom bij collectieve goederen sprake kan zijn van het gevangenendilemma;
- aantonen dat sprake kan zijn van meeliftgedrag en met voorbeelden uitleggen waarom meeliftgedrag een vorm is van een extern effect;
- het nut van collectieve dwang (sociale normen en contracten) concretiseren; de invloed van zelf binding verhelderen bij de totstandkoming van samenwerking.

Onderhandelen

De kandidaat kan in contexten:

- uitleggen welke samenwerkingsdilemma's ontstaan bij onderhandelingen als het gaat om de verdeling van het surplus en de consequenties hiervan voor beide partijen toelichten;
- voorbeelden geven van verzonken kosten en herkennen wat de gevolgen kunnen zijn voor de betrokken partijen die verzonken kosten hebben bij onderhandelingen.

7. Concept welvaart en groei

Welvaart

De kandidaat kan in contexten:

- de relatie beschrijven tussen het BBP en de toegevoegde waarde;
- toelichten waarom de omvang van het BBP een beperkte welvaartsmaatstaf is;
- het BBP verklaren vanuit productie, inkomensvorming en de finale bestedingen en dit rekenkundig onderbouwen;
- het systeem van de nationale rekeningen uitleggen en daarbij de sectoren gezinnen, ondernemingen, overheid en buitenland onderscheiden;
- met behulp van berekeningen de geldkringloop en nationale rekeningen verhelderen;
- met behulp van de Lorenz curve de verdeling van het primaire inkomen en het secundaire inkomen concretiseren en dit zowel grafisch en rekenkundig onderbouwen;
- verklaren waarom de Lorenz curves kunnen verschillen tussen landen;
- aantonen dat het stelsel voor de inkomstenbelasting een afspiegeling is van de opvattingen over de gewenste mate van inkomensongelijkheid tussen individuen en groepen (nivelleren en denivelleren);
- verschillende belastingstelsels beschrijven (zoals progressief tarief, proportioneel tarief, degressief tarief) en de gevolgen concretiseren voor de inkomens, met gebruikmaking van de parameters marginaal belastingtarief en heffingskorting.

Groei

De kandidaat kan in contexten:

- structuurontwikkeling en de groei van het BBP door inzet van de productiefactoren verklaren en met voorbeelden uitleggen dat menselijk kapitaal en technologische vooruitgang van steeds groter economisch belang zijn;
- productiviteitsverschillen tussen landen verklaren;
- convergentie en divergentie van ontwikkelingslanden en ontwikkelde landen aan de hand van de ontwikkeling van en determinanten voor het BBP verklaren;

- de verschillende inkomenscategorieën classificeren en ontwikkelingen in de categoriale inkomensverdeling verklaren

8. Concept goede tijden, slechte tijden

Conjuncturele verschijnselen

De kandidaat kan in contexten:

- aan de hand van de geaggregeerde vraag en het geaggregeerde aanbod de relatie tussen de hoeveelheid goederen en diensten en het nationale prijsniveau bepalen en dit grafisch onderbouwen;
- de gevolgen uitleggen van prijsrigiditeit op de korte termijn;
- de gevolgen uitleggen van flexibele prijzen op de langere termijn;
- de relatie tussen de geaggregeerde vraag en het prijsniveau uitleggen en de daaruit resulterende neutraliteit van geld uitleggen aan de hand van de Verkeersvergelijking van Fisher en deze relaties rekenkundig onderbouwen;
- verklaren dat de verandering van prijzen (inflatie en deflatie) van goederen en diensten invloed heeft op de koopkracht van mensen;
- uitleggen dat in situaties van laagconjunctuur door loonstarheid op korte termijn onvrijwillige werkloosheid ontstaat en op langere termijn, door werking van het marktmechanisme, het evenwicht hersteld kan worden en dit grafisch onderbouwen;
- welvaartsvaste uitkeringen en waarde vaste uitkeringen vergelijken en dit rekenkundig onderbouwen;
- verklaren dat het aanbod van en de vraag naar een valuta de wisselkoers (prijs van een valuta) bepalen en dit rekenkundig onderbouwen;
- verklaren dat het aanbod van en de vraag naar valuta het gevolg is van internationale transacties en op welke manier deze geregistreerd worden op een betalingsbalans (lopende rekening en kapitaalrekening) en dit rekenkundig onderbouwen;
- verklaren dat het loonniveau, de arbeidsproductiviteit en de inflatie invloed hebben op de internationale concurrentiepositie en daarmee op de betalingsbalans en de wisselkoers en dit rekenkundig onderbouwen.

Registratie van conjunctuur

De kandidaat kan in contexten:

- verklaren dat met behulp van het prijsindexcijfer de inflatie berekend kan worden en dit rekenkundig onderbouwen;
- voorbeelden geven van conjunctuurindicatoren en aantonen dat deze indicatoren aanwijzingen kunnen zijn voor veranderingen in de groei van het BBP;
- het verschil uitleggen tussen nominale groei en reële economische groei;
- de feitelijke groei van het BBP vergelijken met de trendmatige groei (laagconjunctuur/hogconjunctuur).

Conjunctuurbeleid

De kandidaat kan in contexten:

- toelichten op welke wijze de overheid conjunctuurbeleid kan voeren en onderscheid maken tussen anti-cyclisch en pro-cyclisch conjunctuurbeleid;
- voorbeelden geven van ingebouwde stabilisatoren en aantonen dat deze een dempende invloed kunnen hebben op de schommelingen in de conjunctuur;
- uitleggen op welke wijze een Centrale Bank het rente-instrument kan inzetten om de inflatie te beteugelen.